

Een vernieuwde democratie?

Beschouwingen bij de politieke participatie(kansen) van niet-EU-burgers

Maarten Van Craen (*)

Na meer dan dertig jaar politiek-maatschappelijke discussie (soms ver op de achtergrond, soms in de kern van de politieke macht) kende het federale parlement in februari 2004 gemeentelijk stemrecht toe aan niet-EU-burgers. Volgens sommigen was dit een belangrijke stap naar de emancipatie van de allochtone gemeenschappen in België. Deelnemen aan verkiezingen zal volgens de voorstanders immers de positie van allochtonen in andere maatschappelijke velden - arbeidsmarkt, huisvesting, onderwijs, buurtleven... - verbeteren. "Politieke participatie leidt tot maatschappelijke participatie", luidt het.

Het symbolische belang van gemeentelijk migrantenstemrecht is inderdaad groot. Maar het lijkt weinig waarschijnlijk dat de goedkeuring van deze wet de maatschappelijke positie van allochtonen op korte termijn zal ten goede komen. Vooral omdat uit onderzoek blijkt dat de maatschappelijke positie van kiezers in sterke mate hun politieke participatie bepaalt. Aangezien niet-EU-burgers niet verplicht zullen zijn om te gaan stemmen, maar zich zullen moeten inschrijven op een kiezerslijst, bestaat het gevaar dat hun opkomst veeleer beperkt zal zijn. En zo dreigen we in een vicieuze cirkel terecht te komen: de maatschappelijke positie van niet-EU-burgers remt hun politieke participatie af, wat op zijn beurt hun emancipatie vertraagt.

Met de formele goedkeuring van het gemeentelijke migrantenstemrecht lijkt het werk dus niet af. Beleidsmensen en onderzoekers moeten de interactie tussen de sociaal-economische achterstandspositie van allochtonen en hun politieke participatiekansen dan ook dringend als een aandachtspunt

gaan beschouwen. Op basis van buitenlandse onderzoeken en een aantal verkennende Belgische studies wijzen we in dit artikel op mogelijke knelpunten. Maar het is absoluut noodzakelijk dat dit onderzoeks- en beleids-thema in ons land verder wordt uitgediept.

OPKOMST: ERVARINGEN IN BINNEN- EN BUITENLAND

België is lang niet het eerste Europese land dat gemeentelijk stemrecht toekent aan niet-EU-burgers. In Zweden, Finland, Denemarken, Noorwegen, Ierland en Nederland bestaat dat al geruime tijd. De ervaring daar leert dat de

Maarten Van Craen is als politicoloog verbonden aan het Limburgs Universitair Centrum (LUC-SEIN).

opkomst bij vreemdelingen lager is dan bij kiezers met respectievelijk de Zweedse, Finse, Deense, Noorse, Ierse en Nederlandse nationaliteit (Rath, 1985; Togeby, 1999). Bovendien stelt men in de meeste van deze landen vast dat het opkomstpercentage van vreemdelingen zakt naarmate men in de tijd verder verwijderd is van het jaar waarin het migrantenstemrecht werd toegekend. Wel kan de opkomst sterk verschillen naargelang van de stad of gemeente en de nationaliteit van de kiezers.

In België kon in 2000 voor het eerst een beperkte groep niet-Belgen deelnemen aan de gemeenteraadsverkiezingen. Met name niet-Belgische EU-burgers konden, na registratie via een schriftelijke aanvraag, hun stem uitbrengen. Maar slechts weinigen maakten van dat recht gebruik. Van alle EU-burgers in ons land schreef slechts 17,8% zich als kiezer in. De Italianen scoorden het hoogst met een inschrijvingspercentage van 24,5% (Jacobs & Swyngedouw, 2003).

Aangezien ook niet-EU-burgers in België de keuze zullen hebben om al dan niet te gaan stemmen, is de kans groot dat hun opkomst eveneens laag is. Zij hebben immers doorgaans een laag opleidingsniveau, behoren voornamelijk tot de arbeidersklasse en hebben dus meestal een bescheiden sociaal-economische positie. Onderzoek heeft herhaaldelijk aangetoond dat mensen met deze achtergrondkenmerken relatief weinig interesse vertonen voor politieke verkiezingen (Dewachter, 1998; Ackaert & De Winter, 1993, Dowse & Hughes, 1986). Naarmate mensen beter geschoold zijn en een hogere functie hebben, beschikken ze over meer informatie,

zijn zelfbewuster en hebben meer vertrouwen in de politieke instellingen (Milbrath & Goel, 1977). Deze factoren hebben een positieve invloed op hun politieke participatie.

Elementen die kunnen zorgen voor aanzienlijke verschillen in opkomstpercentages tussen nationaliteiten zijn de mate van ingeworteld-zijn in de samenleving en de mogelijkheden tot collectieve mobilisatie. In Denemarken heeft men enkele jaren geleden vastgesteld dat vreemdelingen die langer in het land en langer in hun gemeente wonen meer deelnemen aan de lokale verkiezingen (Togeby, 1999). In Zweden waren de thuisblijvers bij de stembusgang in 1985 voornamelijk jonge arbeidsmigranten uit de buurlanden. Voor hen had het verblijf in Zweden nog niet noodzakelijk een definitief karakter (Hammar, geciteerd in: Rath, 1985).

Factoren die een collectieve mobilisatie mogelijk maken, zijn ondermeer de geografische concentratie van vreemdelingen (van een bepaalde nationaliteit) en het bestaan van een sterk sociaal netwerk. Opmerkelijk is dat Deense en Zweedse onderzoekers tegenstrijdige vaststellingen hebben gedaan m.b.t. de invloed van de geografische concentratie van vreemdelingen op hun deelname aan verkiezingen. In Denemarken had een hoge vreemdelingendichtheid een positief effect op de opkomst van vreemdelingen bij de gemeenteraadsverkiezingen van 1997 (Togeby, 1999). In Zweden daarentegen stelden onderzoekers een negatief effect vast. Jonsson constateerde dat de opkomst van migranten lager was naarmate ze minder contacten hadden met Zweedse burgers (Jonsson, geciteerd in: Togeby, 1999).

Maarten Van Craen

De maatschappelijke positie van niet-EU-burgers remt hun politieke participatie af, wat op zijn beurt hun emancipatie vertraagt.

”

Een Nederlandse studie wijst uit dat verschillen in politieke participatie verband kunnen houden met de sterkte van de 'civiele gemeenschap'. Op basis van onderzoek in vier allochtone gemeenschappen in Amsterdam (de Marokkaanse, Turkse, Surinaamse en Antilliaanse) tonen Fennema en Tillie aan dat: hoe sterker en hechter het sociale netwerk van een gemeenschap (ondermeer aantal verenigingen en gerichtheid op eigen media), hoe hoger ook de politieke participatie en het politieke vertrouwen binnen die gemeenschap (Fennema en Tillie, 1999). Verkennend onderzoek in Brussel suggereert echter dat dit verklaringsmodel niet altijd opgaat. Bij de gewestverkiezingen van 1999 en de gemeenteraadsverkiezingen in 2000 geraakten in Brussel veel meer Belgen verkozen van Marokkaanse dan van Turkse afkomst. De Marokkanen vormen weliswaar de grootste groep vreemdelingen in Brussel, maar het sociale netwerk van de Turkse gemeenschap zou veel hechter en sterker zijn. In tegenstelling tot wat verwacht kon worden op basis van de ervaringen in Nederland, resulteerde de sterkte van de Turkse civiele gemeenschap in Brussel niet in een opvallend hoge en succesvolle politieke participatie (Jacobs & Swyngedouw, 2003).

Tot slot kunnen ook extreem-rechtse partijen en allochtone kandidaten een belangrijke invloed hebben op de opkomst van niet-EU-burgers. Toen er bij de Rotterdamse deelraadsverkiezingen in 1984 een reële kans was dat de extreem-rechtse Centruumpartij zetels zou winnen, stimuleerde dit de vreemdelingen om te gaan stemmen (Rath, 1985). De inzet van de verkiezingen heeft dus een aanzienlijke impact. Over de rol van allochtone

kandidaten zijn de meningen verdeeld. Sommigen waarschuwen voor overspannen verwachtingen m.b.t. de werende invloed van deze mensen omdat de allochtone gemeenschappen behoorlijk heterogeen zijn (Le Lohé, geciteerd in: Rath, 1985). Anderen zijn van oordeel dat allochtone kandidaten wel degelijk een belangrijke rol spelen bij verkiezingen. Zo kunnen ze de leden van een gemeenschap het gevoel geven dat ze via hem of haar een stem hebben in het kapittel. Bovendien kunnen ze door een sterk personalistische campagne de politiek een herkenbaar gezicht geven (Rath, 1985).

POLITIEKE INTERESSE

Een belangrijke vereiste voor politieke participatie is interesse. De weinige onderzoeken naar de sociaal-politieke houdingen van niet-Belgen suggereren dat de belangstelling van Marokkanen en Turken voor de Belgische politiek vrij gering is. Uit een *survey*-enquête in de Marokkaanse gemeenschap van Mechelen (bij mensen met de Marokkaanse nationaliteit) blijkt dat slechts 19% van de respondenten veel of heel veel interesse heeft in de Belgische politiek (Van Craen, 2000). In de Marokkaanse gemeenschap van Brussel werd een identiek percentage gevonden. Het resultaat voor de Turkse gemeenschap in onze hoofdstad bedroeg 14% (Deschouwer, 1999). Deze cijfers zijn laag, maar het Brusselse onderzoek toont aan dat de belangstelling voor de Belgische politiek bij Turken en Marokkanen niet lager is dan bij laaggeschoolde Belgen. Van deze laatsten was slechts 17% sterk of heel sterk geïnteresseerd in het Belgische politieke reilen en zeilen.

Maarten Van Craen

Een Nederlandse studie wijst uit dat verschillen in politieke participatie verband kunnen houden met de sterkte van de 'civiele gemeenschap'.

”

Een interessante vraag is dan welke factoren de politieke interesse van niet-EU-burgers beïnvloeden. Op basis van het onderzoek in Mechelen kunnen we vier positionele determinanten onderscheiden (Van Craen, 2000). Vooreerst neemt de interesse voor de Belgische politiek toe naarmate de geïnterviewden een grotere belangstelling hebben voor de Marokkaanse politiek.

Ten tweede vertonen respondenten, lid van een vereniging met Belgische leden, meer interesse dan anderen die niet bij zo'n vereniging zijn aangesloten. Zowel deze laatste bevinding als de resultaten van Fennema en Tillie sluiten aan bij de stelling van Putnam dat het sociaal kapitaal van een gemeenschap invloed heeft op het functioneren van de democratie (Putnam, 1993 & 1995). Maar met betrekking tot de politieke interesse en participatie van allochtonen rijst dan de vraag welke vorm van sociaal kapitaal het grootste effect heeft: participatie in het netwerk van de eigen gemeenschap of inschakeling in een netwerk met autochtonen? Voorlopig is het niet mogelijk om hierop een eenduidig antwoord te geven.

Een derde factor is de verblijfsduur. Naarmate de Mechelse Marokkanen langer in ons land wonen, zijn ze meer geïnteresseerd in de Belgische politiek. Dit resultaat ligt volledig in de lijn van de vaststellingen in Denemarken en Zweden met betrekking tot de opkomst bij de lokale verkiezingen.

Tot slot gaat er ook een positief effect uit van de uitoefening van een 'hogere functie'. In het onderzoek betrof dit de werkende respondenten die geen arbeider waren en geen technisch beroep hadden - ondermeer bedienden en sociale werkers.

Als we het (netto-)effect van deze elementen

koppelen aan de procentuele verdeling van de variabelen binnen de Mechelse Marokkaanse gemeenschap, ontstaat er een stevig raamwerk om de beperkte belangstelling van de Mechelse Marokkanen voor de Belgische politiek te verklaren. Uit de survey blijkt immers dat 'slechts' 32% van de respondenten veel of heel veel interesse heeft voor de Marokkaanse politiek, dat hooguit 16% lid is van een vereniging met Belgische leden en dat slechts een kleine 20% een 'hogere functie' uitoefent (Van Craen, 2000).

POLITIEKE OPINIES

We hebben er in dit artikel al een aantal keren op gewezen dat, m.b.t. de politiek, het opleidingsniveau en het beroep van burgers een belangrijke invloed hebben op hun interesse, vertrouwen en participatie. Dit geldt evenzeer voor hun opinies. Maar voor Marokkanen en Turken in België zou een andere factor wel eens meer gewicht in de schaal kunnen leggen: hun culturele achtergrond. Vandaar dat we even stilstaan bij volgende onderzoeksvraag: worden de politieke opinies van in België wonende Marokkanen en Turken vooral bepaald door een algemeen gedeelde arbeiderscultuur of door hun specifieke etnische cultuur?

Uit de desbetreffende literatuur blijkt dat arbeiders meestal economisch progressief zijn, maar veeleer cultureel conservatief. Dit wordt de paradox van de arbeiderscultuur genoemd (Middendorp, 1979). Bij bedienden en hogere beroepen stelt men net het omgekeerde ideologische profiel vast.

Sociaal-economisch houdt progressiviteit het steven naar gelijkheid in, terwijl conservatis-

Maarten Van Craen

Naarmate migranten langer in ons land wonen, zijn ze meer geïnteresseerd in de Belgische politiek.

”

me vooral vrijheid centraal stelt. Op sociaal-cultureel vlak is de verhouding tussen de waarden 'vrijheid' en 'gelijkheid' net omgekeerd (Middendorp, 1979; Felling & Peeters, 1984). Progressiviteit stelt dan de vrijheid van het individu voorop (persoonlijke keuzevrijheid), terwijl conservatisme de klemtoon legt op gelijkheid (de traditionele maatschappelijke waarden gaan boven individuele meningen of het persoonlijke geweten).

Op basis van de sociale klassenkenmerken van Marokkaanse en Turkse vreemdelingen kan worden verwacht dat hun ideologisch profiel aanleunt bij de autochtone arbeiderscultuur. En vertrekkend van hun specifieke etnisch-culturele achtergrondkenmerken verwachten we een eenzijdig conservatief profiel. De traditionele Marokkaanse en Turkse culturen behoren immers tot wat Pinto de familie van de F-culturen noemt (Pinto, 1990): culturen met een zeer *fijnmazig* systeem van normen en waarden, dat voor iedere situatie voorziet in gedetailleerde gedragsregels, die daarenboven strikt moeten nageleefd worden. Communautarisme als cultuurkenmerk (d.i. voorrang geven aan groepsnormen en -belangen boven individuele rechten en vrijheden) sluit aan bij de hoger vermelde cultureel conservatieve opvattingen over sociale orde en ethische kwesties. Bovendien lijkt het hiërarchische cultuurpatroon in te gaan tegen progressieve sociaal-economische opvattingen over gelijke kansen en een rechtvaardige verdeling van de welvaart (Swyngedouw, De Rycke & Phalet, 1999). Vanuit deze benadering zou men kunnen vermoeden dat de typische paradox van de arbeiderscultuur niet geldt voor de Marokkanen en Turken in België.

Maarten Van Craen

De opinies van de Marokkanen in België lijken het dichtst aan te sluiten bij de paradox van de arbeiderscultuur.

”

In het Brusselse en Mechelse onderzoek werd het concept 'economische progressiviteit/conservatisme' gemeten via drie sociaal-politieke attitudes: de houding tegenover de strijdbaarheid van de vakbonden, sociale gelijkheid en klassenverschillen (gebaseerd op: Felling & Peeters, 1984). Het concept 'culturele progressiviteit/conservatisme' werd uitgesplitst in 1) de houding t.a.v. de vrijheid om in het openbaar te spreken en te schrijven (politieke dimensie) en 2) de wettelijke toelating voor euthanasie en abortus (ethische dimensie). Omwille van de gevoeligheid van laatstgenoemde thema's en het belang van een hoge respons, werd beslist om hierover in Mechelen geen vragen te stellen.

Uit de resultaten blijkt dat in Brussel zowel Marokkanen en Turken als laaggeschoolde autochtonen zich op economisch én politiek vlak aan de progressieve zijde situeren. Ondanks een gemeenschappelijke brede progressieve tendens zijn de relatieve groepsverschillen tussen Marokkanen, Turken en laaggeschoolde autochtonen wel significant. Op de economische dimensie zijn autochtonen het minst progressief en Marokkanen het meest, met Turken in de middenpositie. Wat betreft vrije meningsuiting zijn Marokkanen het minst progressief en Turken het meest, met autochtonen tussen hen in. Op ethisch vlak staan Marokkanen met conservatieve en Turken met neutrale standpunten tegenover een overwegend progressieve vergelijkingsgroep (Swyngedouw, De Rycke & Phalet, 1999).

Zijn de resultaten voor de Mechelse Marokkanen vergelijkbaar met de bevindingen voor de Brusselse? Inzake de economi-

sche opiniedimensie in ieder geval wel. Op economisch vlak zijn de Mechelse Marokkanen, gemiddeld genomen, zeer progressief. Wat de politieke dimensie betreft (vrije meningsuiting), merken we een licht verschil. Terwijl de Brusselse Marokkanen, gemiddeld genomen, een zwak progressief profiel laten optekenen, valt de Mechelse Marokkaanse gemeenschap uit- een in een progressieve en een conservatieve groep, beide even groot (Van Craen, 2000).

Deze bevindingen laten niet toe om zomaar één van de twee vooropgestelde hypothesen te bevestigen. Alleszins is duidelijk dat de zwakke maatschappelijke positie van Marokkanen en Turken een sterkere invloed heeft op hun sociaal-economisch denken dan hun traditionele cultuur. Wat de culturele opinies betreft, moeten we een onderscheid maken tussen de politieke en de ethische dimensie, tussen de verschillende nationaliteiten en tussen de steden waar de gemeenschappen wonen. Van de niet-Belgen zijn met betrekking tot de vrije meningsuiting de Brusselse Turken het meest progressief, op enige afstand gevolgd door de Brusselse Marokkanen, die op hun beurt (als groep) progressiever zijn dan de Mechelse Marokkanen. De resultaten voor de twee eerste categorieën gaan zowel in tegen de hypothese van de arbeiderscultuur als tegen die van de specifieke etnische cultuur. Interessant zijn ook de Brusselse bevindingen op ethisch vlak: Marokkanen hebben conservatieve standpunten, Turken neutrale en laaggeschoolde autochtonen overwegend progressieve. De resultaten voor de Marokkanen sluiten hier aan bij beide hypothesen, terwijl die voor de autochtonen ingaan tegen de hypo-

these van de arbeiderscultuur.

Samengevat, de opinies van de Marokkanen in België lijken het dichtst aan te sluiten bij de paradox van de arbeiderscultuur. Het lijkt echter weinig waarschijnlijk dat hier louter een invloed uitgaat van de sociaal-economische positie van de Marokkanen en niet van hun typische etnische cultuur. De opinies van de laaggeschoolde autochtonen in Brussel zijn immers niet identiek aan die van de Marokkanen en sluiten zelfs niet meer volledig aan bij hoger genoemde paradox. Op ethisch vlak zijn de laaggeschoolde autochtonen vandaag de dag overwegend progressief gezind (al is het best mogelijk dat hooggeschoolde autochtonen zich

nog progressiever opstellen). De Turken nemen op de meeste dimensies een middenpositie in tussen de Marokkanen en de laaggeschoolde autochtonen. Hun politieke opinies lijken dus niet meer zo sterk beïnvloed te worden door hun typische etnische cultuur dan die van de Marokkanen. We kunnen hier voorlopig wel alleen een uitspraak doen voor de Turken in Brussel. Bijkomend onderzoek moet uitwijzen of dit ook zo is in andere Belgische steden.

PARTICIPATIEKANSEN

Door de toekenning van het gemeentelijk stemrecht kunnen niet-EU-burgers, als ze dat willen, mee het lokale beleid bepalen. Voor Marokkanen en Turken, de grootste migrantengroepen in ons land, kunnen de lokale verkiezingen aldus een politiek middel zijn om meer sociaal-economische gelijkheid tot stand te brengen. Maar als men van het gemeentelijk stemrecht voor niet-Belgen echt

Maarten Van Craen

De zwakke maatschappelijke positie van Marokkanen en Turken heeft een sterkere invloed op hun sociaal-economisch denken dan hun traditionele cultuur.

”

een succesvol participatiekanaal wil maken, mogen de Belgische politici en de verantwoordelijken in de allochtone gemeenschappen niet op hun lauweren rusten. Dewachter toonde immers uitvoerig aan dat politieke participatie (als brede term, waar verkiezingsdeelname één onderdeel van is) in belangrijke mate een antwoord is op participatiekansen (Dewachter, 1998). Deze laatste vormen samen een gecumuleerde kansstructuur. Aan de top van de piramide bevuchten allerhande sociaal-economische factoren elkaar en creëren er op basis van vermenigvuldigingen een telkens groter wordende participatiekans. Onderaan de piramide delen zij elkaar om zo de participatie af te remmen.

Marokkanen en Turken dreigen helemaal onderaan de piramide terecht te komen. Niet alleen zijn zij niet verplicht om te gaan stemmen, bovendien zouden hun lage scholing, hun oververtegenwoordiging in de lagere beroepsgroepen, hun beperkte taalkennis, hun geringe deelname aan het autochtone verenigingsleven, hun gebrek aan een democratische traditie enzomeer elkaar wel eens in negatieve zin kunnen beïnvloeden. En dan werkt de gecumuleerde kansstructuur *dixit* Dewachter als volgt: "De gecumuleerde kansstructuur lijkt veeleer een onderlinge vermenigvuldiging van een reeks breuken waarvan de noemers telkens opvallend groter zijn dan de tellers. De minieme kans onderaan is niet in eerste instantie een apathie, maar een vrij grote machteloosheid. In een aantal gevallen zal die machteloosheid zich omzetten in politieke aliënantie, in een aantal andere gevallen in anomie. Voor een ander deel blijft het een vrij grote machteloosheid" (Dewachter, 1998).

Maarten Van Craen

Politieke participatie is in belangrijke mate een antwoord op participatiekansen.

”

De vraag die dan rijst, is wat er gedaan kan worden om dit scenario te voorkomen. Alleszins dient werk gemaakt van een actieve informatieverspreiding. Het lijkt aangewezen dat verschillende partners hiervoor de handen in elkaar slaan: de loka-

le overheden, de allochtonenorganisaties en -kandidaten. Niet alleen plaats en datum van de verkiezingen, maar ook het belang ervan en de werking van de Belgische politiek dienen duidelijk gemaakt. Het onderzoek in Mechelen toonde aan dat 70% van de Marokkaanse respondenten niet in staat was drie van de zes basiskennisvragen over de Belgische politiek correct te beantwoorden (Van Craen, 2000). Ook kennis is een noodzakelijke voorwaarde om (op een bewuste manier) te kunnen deelnemen aan het politieke gebeuren.

Belangrijk in dit verband is het taalprobleem. Uit de enquête in Mechelen bleek dat ongeveer de helft van de respondenten de vragen niet in het Nederlands kon beantwoorden. Niet of onvoldoende Nederlands kennen, staat voor een grote groep niet-EU-burgers een actieve en zelfstandige informatievergaring in de weg. Zowel aan de aanbod- als aan de vraagzijde moeten dus inspanningen gebeuren om dit taalprobleem weg te werken. Het staat immers buiten kijf dat taalkennis een belangrijke voorwaarde is om in eender welk maatschappelijk veld actief te zijn.

De opstap naar politieke participatie kan wellicht ook vergemakkelijkt worden door niet-EU-burgers in te schakelen in netwerken en verenigingen. De verschillende overheden zouden de versterking van het sociaal kapitaal kunnen stimuleren. Dit kan opgebouwd worden in een netwerk met autochtonen

en/of van de eigen gemeenschap. Lidmaatschap van formele en informele groepen zal de belangstelling van mensen verbreden, het aantal persoonlijke contacten vergroten en de sociale integratie versterken (Milbrath & Goel, 1977).

Maarten Van Craen

Het staat buiten kijf dat taalkennis een belangrijke voorwaarde is om in eender welk maatschappelijk veld actief te zijn. ”

hard kunnen zijn. Het resultaat van zo'n integraal emancipatiebeleid wordt natuurlijk mee bepaald door de niet-EU-burgers zelf, die op de aangeboden initiatieven al dan niet kunnen ingaan. Belangrijk is in elk geval dat geen van beide partijen mirakels verwacht, maar dat een

gezamenlijke inspanning geleverd wordt om via het migrantenstemrecht de democratie te versterken.

Tot slot dient de sociaal-economische achteruitstelling van allochtonen, zowel Belgen als niet-Belgen, aangepakt. Een goede opleiding voor jonge allochtonen vormt hiervan de eerste bouwsteen. Recent onderzoek heeft aangetoond dat allochtonen met een diploma hoger onderwijs witte raven blijven (Almaci & Van Craen, 2005). Als dat verandert, is de kans groot dat in de allochtone gemeenschappen een positieve spiraal ontstaat. Niet alleen de allochtone jongeren zullen daarvan profiteren, maar ook de ouderen. Er ontstaan immers meer informatiekanaalen naar de allochtone gemeenschappen, er worden meer bruggen gebouwd, men geraakt meer vertrouwd met de werking en de dynamiek van bepaalde maatschappelijke velden (waaronder de politiek) en men gaat opnieuw geloven in een toekomst voor de allochtone jeugd.

BESLUIT

Het is aan de Belgische politici en de verantwoordelijken van de allochtonenorganisaties om de politieke participatiekansen van niet-EU-burgers via de vier beschreven pistes (informatieverspreiding, lessen Nederlands, inschakeling in verenigingen en vermindering van de sociaal-economische achteruitstelling) zo groot mogelijk te maken. Samengevat betekent dit dat werk dient gemaakt van een integraal emancipatiebeleid. Want de ervaringen in binnen- en buitenland leren dat de politiek-sociologische wetmatigheden bikkel-

BIBLIOGRAFIE

- Ackaert, J. & De Winter, L. (1993). De afwezigen hebben andermaal ongelijk. De stemverzaking in Vlaanderen op 24 november 1991. In: Swyngedouw, M., Billiet, J., Carton, A., & Beerten, R. (1993). *Kiezen is verliezen. Onderzoek naar de politieke opvattingen van de Vlamingen*. Leuven: Acco, pp. 67-82.
- Almaci, M. & Van Craen, M. (2005). Verweesd, Verdwaald, Verloren? Allochtonen in het Vlaams Universitair Landschap. In: *Tijdschrift voor Onderwijsrecht en Onderwijsbeleid*, nr. 2-3.
- Deschouwer, K. (1999). De politieke instellingen in België en in Brussel: kennis en attitudes. In: Swyngedouw, M., Phalet, K. & Deschouwer, K. (1999). *Minderheden in Brussel. Sociopolitieke houdingen en gedragingen*. Brussel, VUBPress, pp. 261-269.
- Dewachter, W. (1998), *Politieke sociologie*. Leuven: Acco.
- Dowse, R.E. & Hughes, J.A. (1986). *Political sociology*. Chichester: John Wiley & sons.
- Felling, A. & Peeters, J. (1984). Conservatisme in Nederland nader bekeken. In: *Mens en Maatschappij*, 59, 4, pp. 339-362.
- Fennema, M. & Tillie, J. (1999). Political participation and political trust in Amsterdam: civic communities and ethnic networks. In:

Journal of Ethnic and Migration Studies, 25, 4, pp. 703-726.

- Jacobs, D. & Swyngedouw, M. (2003). Politieke participatie en zelforganisatie van allochtonen in de Brusselse gemeenten. Een verkenning. In: Witte, E., Alen, A., Dumont, H., Vandernoot, P. & De Groof, R. (2003). *De Brusselse negentien gemeenten en het Brusselse model - Les dix-neuf communes bruxelloises et le modèle bruxellois*. Brussel: Larcier, pp. 261-290.
- Middendorp, C. (1979). *Ontzuiling, politisering en restauratie. Progressiviteit en conservatisme in de jaren '60 en '70*. Amsterdam: Boom.
- Milbrath, L.W. & Goel, M.L. (1977). *Political Participation. How and Why Do People Get Involved in Politics?* Chicago: Rand MacNally.
- Pinto, D. (1990). *Interculturele communicatie*. Antwerpen: Bohn Stafleu Van Loghum.
- Putnam, R. (1993). *Making Democracy Work*. Princeton: Princeton University Press.
- Putnam, R. (1995). Bowling alone. America's declining social capital. In: *Journal of*

Maarten Van Craen

Er moet een gezamenlijke inspanning gebeuren om via het migrantenstembrecht de democratie te versterken.

”

Democracy, 6, 1, pp. 65-78.

- Rath, J. & Van der Hoek, A. (1985). *Migranten, de Centrumpartij en de deelraadverkiezingen van 16 mei 1984 te Rotterdam*. Leiden: Rijksuniversiteit Leiden.
- Swyngedouw, M., De Rycke, L. & Phalet, K. (1999). Sociaal-politieke oriëntaties van Turken, Marokkanen en laaggeschoolde autochtonen in Brussel: economisch en cultureel conservatisme versus progressiviteit. In: Swyngedouw, M., Phalet, K. & Deschouwer, K. (1999). *Minderheden in Brussel. Sociopolitieke houdingen en gedragingen*. Brussel, VUBPress, pp. 75-108.
- Togeby, L. (1999). Migrants at the polls: an analysis of immigrant and refugee participation in Danish local elections. In: *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 25, 4, pp. 665-684.
- Van Craen, M. (2000). *De betekenis en de gevolgen van stembrecht voor vreemdelingen. Casestudie: de Marokkaanse bevolking in Mechelen*. Leuven: KULeuven.

KORT

In februari van 2004 kende het federale parlement gemeentelijk stembrecht toe aan niet-EU-burgers. Het lijkt echter weinig waarschijnlijk dat deze formele beslissing de maatschappelijke positie van allochtonen op korte termijn zal verbeteren. Uit onderzoek blijkt immers dat de maatschappelijke positie van kiezers in sterke mate hun politieke participatie bepaalt. Aangezien niet-EU-burgers niet verplicht zullen zijn om te gaan stemmen, maar zich zullen moeten inschrijven op een kiezerslijst, is de kans groot dat hun opkomst veeleer beperkt zal zijn. Op basis van buitenlandse onderzoeken en een aantal verkennende Belgische studies wijst de auteur in dit artikel op mogelijke knelpunten. Ook stelt hij een aantal initiatieven voor om de participatiekansen van niet-EU-burgers te vergroten.

(*) De auteur dankt Johan Ackaert voor de constructieve *feedback* op de voorlopige versie van dit artikel.